

Geschiedenis van Spanje

Isabella II

Casa Cultural

Isabella II 1833 - 1868

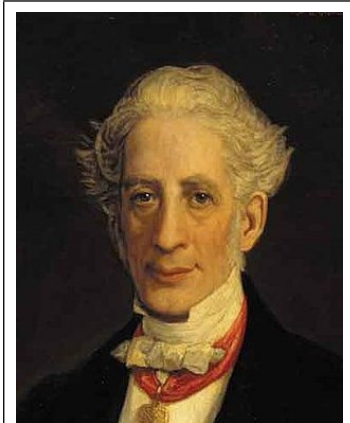
Regentschap van Maria Christina van Bourbon-Sicilië

Omdat Isabella bij het overlijden van haar vader Ferdinand VII nog geen drie jaar oud was werd haar moeder, koningin Maria Christina, benoemd als regentes. Zij was nog maar enkele dagen in functie toen een carlistische opstand uitbrak in Talavera la Reina. Het voorspel voor de eerste carlistische oorlog die duurde tot 1840. In de beginperiode van dit conflict was nog geen sprake van een echte burgeroorlog, maar vonden ongecoördineerde revoltes plaats vooral in de noordelijke gebieden. Het waren lokale rebellieën zoals die voor de dood van Ferdinand VII ook al voorkwamen. Vooral in rurale gebieden waar de ultra-conservatieven zich sterk maakten voor herstel van de absolute monarchie onder koningschap van Ferdinands broer Karel die aanspraken maakte op de Spaanse troon. In Catalonië bleef het enige tijd rustig. De kapitein-generaal van deze regio, Manuel Llauder, was overgegaan tot ontwapening van de vrijwillige milities die hij beschouwde als een gevaar voor de natie. Maar deze rust in Catalonië was van korte duur. Gaandeweg formeerden zich professionele legereenheden rond de kroonpretendent (de carlisten) die het opnamen tegen de troepen van het regeringsleger (de zogeheten *cristinos*).

Maria Christina van Sicilië
in 1841
1806-1878

Het ging de carlisten echter niet alleen om een strijd om de troon. Wat hen vooral voor ogen stond was de verdediging van het ancien régime. Zij moesten niets hebben van alles dat zweemde naar liberalisme. Absolute eis van de carlisten was het in ere herstellen van de Inquisitie. Om zich teweer te kunnen stellen tegen de carlisten was het voor de regentes noodzakelijk om concessies te doen aan de liberalen. Aanvankelijk was van dergelijke concessies nog maar weinig sprake, want voor fundamentele veranderingen van het door haar overleden echtgenoot gevoerde beleid voelde zij eigenlijk niets. Gevolg was de benoeming van een regering van uiterst conservatieven tot voorzichtig gematigden onder leiding van de al door Ferdinand VII benoemde eerste minister Francisco Cea Bermúdez, een man die in de vreemde veronderstelling verkeerde dat Spanje zijn verloren gegane koloniën wel zou kunnen herwinnen en zowel door carlisten als liberalen geminacht werd. Deze regeringsploeg was geen lang leven beschoren. Eind 1833 zonden militaire leiders uit Catalonië en Castilië petitie naar de regentes met het verzoek de incompetent regering van Bermúdez te vervangen. Begin 1834 trad een nieuwe regering met aan het hoofd Francisco Martínez de la Rosa, een gelauwerd liberaal van het eerste uur. Met de gematigde monarchist Javier de Burgos, vormde hij een veelbelovend duo.

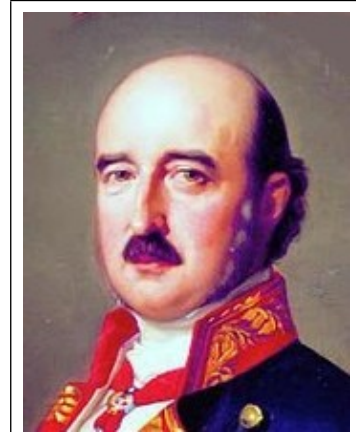
Francisco Martínez
de la Rosa
1787-1862

Het Koninklijk Statuut van 1834

Vrucht van deze coalitie was de in april uitgevaardigde *Real Estatuto* (Koninklijk Statuut) dat eigenlijk niet meer was dan een opsomming van staatsrechtelijke verhoudingen. Een politieke lading ontbrak, laat staan dat het de geest ademde van vernieuwing. Kenmerkend was de invoering van het censuskiesrecht dat ten gevolge had dat slechts iets meer dan 0,1% van de bevolking over stemrecht beschikte en de midden- en lagere klassen van de bevolking dus geen enkele kans hadden vertegenwoordigd te worden in de Cortes. Wel werd in zekere mate de persvrijheid hersteld. De nieuwe regering stond voor de zware taak om de staatsfinanciën op orde te brengen, nodig ter bestrijding van de carlisten.

De enige oplossing daartoe was onteigening van kerkelijke en gemeentelijke bezittingen. Ook op bestuurlijk gebied trof de regering maatregelen en schafte de onder Ferdinand VII in ere herstelde raden van het ancien régime af. Op militair gebied werden de vrijwilligerskorpsen ontwapend en vervangen door stedelijke korpsen die strenge toelatingseisen hanteerden ter voorkoming dat al te liberale en revolutionaire elementen daarvan deel uit zouden maken. Tegen het eind van 1834 telden deze korpsen zo'n 200.000 leden.

Medio 1834 kwam het in Madrid tot heftige botsingen. De angst onder de bevolking voor de heersende cholera-epidemie mengde zich met het gevoel dat de clerus een soort van vijfde colonne vormde ter eliminering van aanhangers van koningin Maria Christina. Het gerucht ging dat geestelijken de epidemie zouden hebben verergerd door het drinkwater opzettelijk te verontreinigen. Op 17 en 18 juli bestormde een woedende menigte een aantal kloosters en vermoordden 73 monniken: *la matanza de frailes*. Onder de aanstichters van dit oproer bevonden zich leden van de vrijwilligerskorpsen en het lijkt geen twijfel dat ook militairen de revolutie steunden. Deze mengeling van stedelijke bevolkingsgroepen, uitgesloten van vertegenwoordiging in het parlement, zouden gedurende de gehele regeerperiode van Maria Christina een belangrijk tegenwicht bieden aan de regering die in de Cortes weliswaar enige oppositie ontmoette, maar zich weinig gehinderd wist door de gekozen volksvertegenwoordiging.

Agustín Muñoz
1808-1873

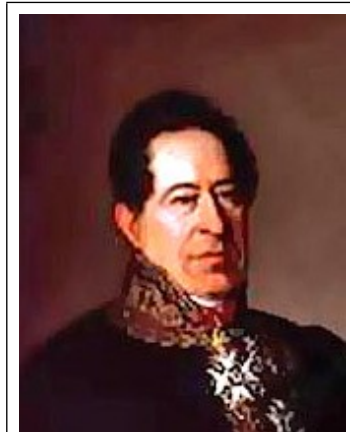
Op 24 juli werd de nieuwe Cortes beëdigd en sprak de koningin haar troonrede uit, waarbij zij speciale kleding droeg om haar vijf maanden oude zwangerschap te verbergen. Dat was het gevolg van een geheim ofwel morganatisch huwelijk dat zij twee maanden na de dood van Ferdinand VII had gesloten met Agustín Fernando Muñoz y Sánchez, een lid van haar lijfwacht, die tien jaar later in de adelstand werd verheven als hertog van Riánsares. In de troonrede werd uitvoerig stilgestaan bij de oorlog die door de broer van de voormalige koning was begonnen. Over de economische situatie oordeelde de koningin dat deze verre van rooskleurig was, in de ogen van de afgevaardigden een regelrecht gevolg van het wanbeheer onder Ferdinand VII. Hoewel Martínez de la Rosa vanaf het begin kon rekenen op brede steun in de Cortes (van de 180 afgevaardigden kwamen er 130 uit de hogere sociale klassen en 53 uit bestuurskringen en het leger), kwam het toch tot oppositie van progressieve kant, wat aanleiding was om wijzigingen aan te brengen in het kabinet. In april 1834 trad José María Quepo de Llano, graaf van Toreno, toe tot de regering als minister van financiën. Deze edelman werd beschouwd als voorvechter voor verdergaande liberalisering van het beleid.

Intussen ging het met de burgeroorlog voor de regering de verkeerde kant op en Martínez de la Rosa ervoer de sessies van de Cortes als een ware bezoeking. Na enkele openlijke bedreigingen van de kant van extremistische liberalen gaf hij het op. Eind mei 1835 werd de Cortes ontbonden en trad de regering af. De graaf van Toreno werd benoemd als eerste minister van een kabinet waarin Juan Álvarez Mendizábal de post van Financiën bezette. Benoeming van deze bewindslieden hield volgens velen een volgende stap in op weg naar liberalisering van het bewind.

Spanje had in de zomer van dat jaar zwaar te lijden van een slechte oogst, een opflakking van de cholera-epidemie en de belegering door de carlisten van Bilbao. De regering bleek niet bij machte om het ongunstige tij te keren en een golf van geweld spoelde over het land dat zich vooral keerde tegen de clerus. In tal van grote steden zoals Málaga, Zaragoza en Murcia roerde het volk zich waarbij opnieuw monniken werden vermoord. Net als in 1808 werden in veel steden revolutionaire junta's geformeerd die het bestuur overnamen. Het waren de *pronunciamientos* (opstanden) in Asturië en Santander die leidden tot het aftreden van Toreno en de formatie van een kabinet onder leiding van Mendizábal.

De regeringen Mendizábal en Calatrava

De uit de bankwereld afkomstige Mendizábal presideerde niet alleen het nieuwe kabinet, maar bezette ook de post van Financiën. Gedurende de zomer van 1835 verbleef hij langdurig in het buitenland om politieke banden aan te halen en arriveerde op 1 september om zijn taken op zich te nemen. Zijn ambities reikten ver: herwinnen van het vertrouwen van de bevolking, waarborgen van de privileges van de kroon en het vastleggen van de rechten en plichten van het volk. Tevens wilde de nieuwe politiek leider voor eens en altijd de onteigening van kerkelijke bezittingen regelen. In tegenstelling tot Toreno vermeed Mendizábal de strijd met de lokale junta's en probeerde hij met hen op goede voet komen te staan. De nieuwe eerste

Juan Álvarez
Mendizábal
1790-1853

minister startte voortvarend. Plaatselijke milities smeedde hij om tot de *Guardia nacional* (een strijdmacht die snel uitgroeide tot een omvang van 400.000 man), hij legde de macht van de politietop aan banden en rehabiliteerde generaal Riego, de in 1823 op last van Ferdinand VII geëxecuteerde held van het driejarige liberale bewind. In maart decreteerde hij de sluiting van alle kloosters, waarmee in feite een bestaande toestand werd geformaliseerd: van de ooit in Spanje aanwezig 2000 kloosters resteerden er toentertijd nog maar weinig.

Mendizábals voorstellen op het terrein van de kieswetgeving (een censuskiesrecht) leden schipbreuk in het parlement, wat voor de premier reden was nieuwe verkiezingen uit te schrijven die uitliepen op een grote overwinning van zijn progressieve achterban. Toch werd de politieke bewegingsruimte van de regering beperkt vanwege de onderlinge verdeeldheid binnen de gelederen van deze *progresistas*. Voor de regering Mendizábal kwam het einde toen onvrede over het gebrek aan resultaten de

overhand kreeg. De carlisten waren niet verslagen, het wantrouwen van het volk was gebleven en het regime van het koninklijk statuut van 1834 op geen enkele manier bijgesteld. Een zwaarwegend punt van kritiek betrof de manier waarop Mendizábal vorm gegeven had aan de grondonteigeningen. Door deze publiekelijk te veilen kwamen zij in handen van de rijke elite. Dat hielp natuurlijk wel om de schatkist te spekken, maar van het liberale uitgangspunt om de gronden te verdelen en zodoende een klasse te creëren van kleine boeren - een belangrijke economische motor - kwam niets terecht. Op 15 mei 1836 viel de regering en Maria Christina benoemde als eerste minister de gematigde liberaal Francisco Javier Istúriz. Het liep onmiddellijk mis; de nieuwe regering kreeg niet het vertrouwen van de door de progressieven overheerste Cortes. Nieuwe verkiezingen waren het gevolg die gewonnen werden door de gematigden. Opmerkelijk in die tijd was dat de partij die verkiezingen uitschreef altijd als winnaar uit de bus kwam. Het censuskiesstelsel dat toen van toepassing was en aan nog geen half procent van de bevolking stemrecht gaf, leidde tot een zeer eenzijdige en elitaire samenstelling van de volksvertegenwoordiging. De in de verkiezingsstrijd verslagen progressieven beschikten echter over een grote aanhang onder het gewone volk, de middenklasse, de lokale milities en het leger en uit onvrede met de gematigde koers van Istúriz kwam het in een aantal steden in het zuiden al snel tot ongeregelheden. Ook in het noorden kwamen militairen die daar onder druk stonden van de carlistische vijandelijkheden in opstand tegen de regering. Net als in de zomer van 1835 vormden zich in de steden opstandige junta's die herinvoering eisten van de liberale grondwet van Cádiz uit 1812.

Opnieuw moest de regentes bakzeil halen en legde zij de regeringsmacht in handen van de progressieven. Dat deed zij overigens niet slechts vanwege de pressie van de junta's, maar ook omdat aan het hof onderofficieren aan het muiten waren geslagen: de zogeheten *motín de los sargentos*. Die muiterij vond plaats in de koninklijke residentie La Granja waar de regentes vertoefde om de hitte van Madrid te ontlopen. Daar bereikten geruchten de militairen dat zij ontwapend zouden worden en toch al boos vanwege het uitblijven hun soldij en het verbod op het zingen van revolutionair getinte liederen, marcheerde een groot deel van de manschappen op naar de hoofdstad. Daar sloten leden van de koninklijke garde zich aan en onder het roepen van kreten als 'Leve de grondwet' (die van Cádiz), 'Leven Mina' en 'Leve Engeland'.

Espoz y Mina was een zeer populaire liberale generaal en Engeland werd door de protesterenden beschouwd als de belangrijkste bondgenoot van het liberalisme. Regentes Maria Christina ging een gesprek aan met een delegatie van de opstandelingen wat tot gevolg had dat zij het vertrouwen in de regering opzegde. Haar was het daarbij overigens alleen te doen om de rechten van haar dochter Isabelle op de troon veilig te stellen, de opstandelingen streden daarnaast natuurlijk ook voor meer vrijheid. Op 13 augustus stelde de regentes per decreet de grondwet van Cádiz in werking en belastte zij de progressieve liberaal José María Calatrava met de formatie van een nieuw kabinet. Daarin bezette Mendizábal de post van Financiën. Daarna kondigde de regering verkiezingen aan volgens de richtlijnen van de grondwet van Cádiz die veel ruimer waren dan de kieswet van het koninklijk statuut van 1834. In oktober werd de nieuw gekozen Cortes geïnstalleerd waarin de progressieven een meerderheid hadden.

José María Calatrava
1781-1846

Calatrava zag in dat het voor het in toom houden van de carlisten en realisatie van de door de liberalen van het eerste uur geformuleerde wensen, dringend noodzakelijk was om politieke stabiliteit te creëren. Tot op dat moment hadden de progressieven en gematigden elkaar alleen maar dwars gezeten en was het nooit tot compromissen gekomen. Vandaar het besluit van de Cortes om tot een nieuwe, meer gematigde grondwet te komen. Tot het moment waarop deze grondwet werd aangenomen - juni 1837 - effectueerde de regering Calatrava enkele belangrijke wetten zoals die over de positie van gemeenten en het kiezen van afgevaardigden, de afschaffing van de gilden, herinvoering van de wet op vrijheid van drukpers en afschaffing van de eeuwenoude *diezmo*, een tienprocentsheffing op geproduceerde goederen die ten goede kwam aan kerk en staat. Daarmee werd definitief afscheid genomen van het ancien régime. Het beheer van de schatkist door Mendizábal was minder gelukkig. Om de rijksfinanciën op orde te brengen bediende Medizábal zich van speculatieve methoden die in de bankwereld waaruit hij afkomstig was gebruikelijk waren en zette hij de openbare verkoop van onteigende gronden voort. Het werd een mislukking. Speculaties op de beurs leverden niets op en ook de ingecalculerde winst op de openbare verkoop van gronden werd bij lange na niet gehaald.

Belangrijkste werk van de Cortes was de voorbereiding van de nieuwe grondwet, een constitutie waarin men voor het eerst serieus probeerde om samenwerking tussen progressieven en gematigden een kans te geven. Concessies aan de gematigden waren invoering van een tweekamerstelsel en versterking van de rechten van de monarchie zoals het definitieve recht van veto, een vetorecht dat in de grondwet van 1812 slechts een opschortende werking had. Het kiesstelsel werd uit de grondwet gehouden en via aparte wetgeving geregeld. Ook op dit punt deden de progressieven een belangrijke concessie door akkoord te gaan met een census-kiesrecht dat de gematigden uiteraard bevoordeelde. De vernieuwingen doorgevoerd onder Calatrava boden in elk geval de mogelijkheid aan beide partijen om via normale wegen en niet door middel van staatsgrepen, opstanden of paleisrevoluties aan de macht te komen.

Eerste Carlistenoorlog

Na enkele ongecoördineerde opstanden in 1833, smeedden de aanhangers van troonpretendent Karel de losse verzetsgroepen aaneen tot een echt leger. Dat was het werk van Tomás Zumalacárregui, een doorgewinterde militair die door Karel als opperbevelhebber werd benoemd van zijn legers. Het jaar daarop brak de Eerste Carlistenoorlog uit en wisten de carlisten zich meester te maken van bijna heel Navarra en het Baskenland. Ook in Catalonië en Maestrazgo bouwden zij een stevige positie op.

Karel van Bourbon
1788-1855

Zij slaagden er echter niet in om succesvol door te stoten naar het zuiden en ook pogingen om de stedelijke centra in handen te krijgen leden schipbreuk. Hun aanhang bevond zich vooral onder bewoners van de rurale gebieden. In de zomer van 1835 probeerden de carlisten Bilbao te veroveren, maar dat liep uit op een fiasco. Zumalacárregui sneuvelde in de strijd en enkele weken na diens dood werd de stad ontzet door het leger van de cristinos. In de slag van Luchana bracht generaal Balomero Espartero met hulp van een Engelse strijdmacht de carlisten een nederlaag had toe. Espartero verkreeg als dank hiervoor de titel van graaf van Luchana.

Tomás de Zumalacárregui
1788-1835

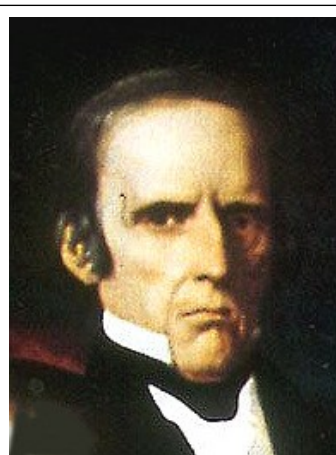
Medio juli versloegen de cristinos onder aanvoering van generaal Fernández de Córdova het carlistische leger in de belangrijke slag bij Mendigorri in de provincie Navarra. Daarna volgden nog drie veldtochten waarmee de carlisten probeerden hun tegenstanders in de verdediging te drukken. De eerste vond plaats in 1835 en bestond uit een poging van generaal Juan Guergé om de carlistische greep op Catalonië te versterken. Zoals gezegd bevonden zich in dat gebied veel aanhangers van Karel, maar deze was nogal verbrokkeld. Opvallend was overigens dat in Catalonië de carlisten vaak samen optrokken met bandoleros. Guergé slaagde niet in zijn opzet en trok zich terug in Navarra. In 1836 probeerde de legerleider Miguel

Gómez een stad in Galicië te veroveren, maar toen dat mislukte, trok hij zuidwaarts Andalusië binnen. Slechts enkele kortstondige successen zoals het binnentrekken van Córdoba waren het resultaat. Al gauw werden de carlisten verdreven uit het zuiden.

De derde en belangrijkste veldtocht was die in 1837 onder persoonlijke aanvoering van Karel zelf. Hij liet 15.000 man achter ter bescherming van zijn posities in het noorden en marcheerde met 12.000 manschappen richting Madrid. Deze expeditie - de *Expedición Real* - speelde zich af tegen de achtergrond van internationale bemoeienis met de burgeroorlog in Spanje. Daarbij werd Maria Christina gesteund door de *Cuádruple Alianza*, een alliantie van Engeland, Frankrijk, Spanje en Portugal met als doel om de rechten van Isabella veilig te stellen door de carlisten uit Spanje te verdrijven en ook een eind te maken aan het miguelisme, de Portugese pendant van de oerconservatieve carlistische beweging. De Engelsen zetten 10.000 man in in de noordelijke provincies, Frankrijk stuurde eenheden van het vreemdelingenlegioen en ook Portugal leverde een bescheiden bijdrage. De carlisten ondervonden steun van de meest conservatieve Europese landen zoals Pruisen en Rusland, maar die beperkte zich tot kleine wapenleveranties.

Zoals in alle burgeroorlogen grepen het geweld en wederzijdse wreedheden tussen aanhangers van beide partijen om zich heen. Geestelijken werden vermoord door de aanhangers van Isabella, maar ook de carlisten bedreven vele moordpartijen. In Tortosa gaf de moeder van de bekende carlistenleider Ramón Cabrera - die de bijnaam de Tijger van Maestrazgo had - opdracht een aantal liberaal gezinde burgemeesters te executeren. Zij werd op haar beurt terechtgesteld op bevel van kapitein-generaal Espoz y Mina die paal en perk wilde stellen aan de bloedige acties van de carlisten. Cabrera liet vervolgens vier liberale vrouwen fusilleren en dreigde met executie van nog tientallen anderen. Geweldspiralen als deze deden zich op tal van plaatsen voor en mochten zich verheugen in de macabere belangstelling van buitenlandse reizigers en schrijvers die als zonen en dochters van de romantiek gefascineerd waren door wat een burgeroorlog met zich meebracht aan gewelddadigheden.

De *Expedición Real* liep op niets uit en Karel maakte rechtsomkeert naar het hem vertrouwde noorden. Binnen zijn beweging kregen de hardliners steeds meer de overhand en steeg de ster van Cabrera. Niettemin waren er ook vooraanstaande legerleiders die met de tegenpartij wensten te onderhandelen. Hoofdpersoon van deze gematigde carlisten was Rafael Maroto, chef van de generale staf van het carlistische leger. Hij genoot veel aanzien en hoewel Karel niet veel voelde voor onderhandelingen deed Maroto toch een poging.

Rafael Maroto
1783-1853

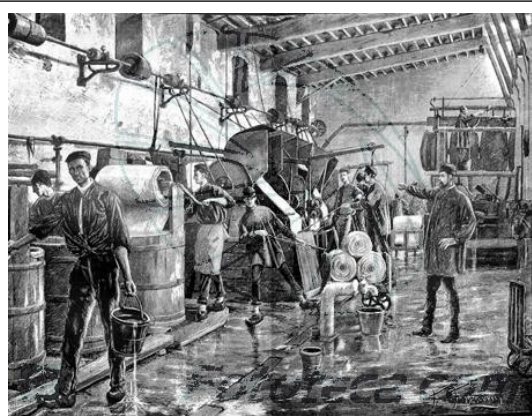
In eerste instantie leken de liberalen zijn buitensporige eisen in overweging te willen nemen, maar toen de militaire en politieke positie van de carlisten achteruit ging en internationale druk op de strijdende partijen toenam, zwakte Maroto zijn eisen aanzienlijk af. Dat bood een opening om de kostbare strijd tot een einde te brengen, maar Karel gaf geen krimp en ontsloeg zijn stafchef. Met steun van de carlistische legereenheden uit Vizcaya, Guipúzcoa en Castilië sloot Maroto toch een vredesovereenkomst met generaal Espartero, leider van de legers van koningin Maria Cristina. Deze overeenkomst, die een eind maakte aan de Eerste Carlistenoorlog, staat bekend als de *Abrazo de Vergara* (Omhelzing van Vergara), waar beide generaals elkaar op 31 augustus 1839 omhelsden om de overeenkomst te bevestigen. Veertien dagen later drong Karel vanuit Frankrijk met een leger Catalonië binnen om de nog steeds in staat van oorlog bevindende carlistische troepen die het akkoord hadden afgewezen, te versterken. Op 30 mei 1840 nam generaal Espartero het carlistische bolwerk Morella in en hielden de vijandelijkheden op. Karel trok zich terug op Franse bodem met

zijn 15.000 man tellende leger, waardoor het totaal aantal carlistische vluchtelingen in Frankrijk op het aanzienlijke aantal van 26.000 kwam. Voor zijn verdiensten werd Espartero dit keer onderscheiden met de titels van hertog van Morella en hertog *de la Victoria*.

Sociaal-economische ontwikkelingen

Ondanks de Eerste Carlistenoorlog en de strubbelingen binnen de liberale gelederen was het decennium waarin Maria Christina regentes was over Spanje een periode van grote betekenis voor de sociaal-economische ontwikkeling van het land. Politieke besluiten als de grondonteigening, het sluiten van kloosters, uitbanning van heerlijke rechten en afschaffing van de gilden vormden de opmaat tot het definitieve afscheid van het ancien régime en de ontwikkeling van een vrijemarkteconomie. Mijlpaal was de introductie van de stoommachine in 1832 die voor het eerst gebruikt werd in de textielfabriek *El Vapor* in Barcelona. De industrialisatie bracht uiteraard ook sociale conflicten met zich mee ten gevolge van de mechanisering: in 1835 ging de fabriek in vlammen op. De arme bevolking, door werkloosheid bedreigd, keerde zich net zo gemakkelijk tegen de industriële bazen als zij dat deden tegen de clerus. Net als in Engeland kwam ook in Spanje het *luddisme* op, een beweging vernoemd naar de Brits activist Ned Ludd, die machinerieën vernielde omdat hij deze als bedreiging zag voor de veiligheid van arbeiders. Het zou de ontwikkelingen niet tegenhouden en Catalonië groeide uit tot een belangrijk industriegebied vooral op het gebied van katoenverwerking.

In Málaga kwam de ijzer- en staalindustrie tot bloei. Al eerder waren in het Baskenland pogingen gedaan om het hoogovenproces tot ontwikkeling te brengen, maar de conflictueuze situatie in het noorden verhinderden de uitbouw ervan. De ondernemer Heredia stichtte een tweetal fabrieken nabij de haven van Málaga die gestookt werden met steenkool afkomstig uit Asturië en Engeland en verwierf een topositie op de interne markt. In Asturië werd in 1833 de *Real Compañía Asturiana de Minas* opgericht die als uitgangspunt koos voor samenwerking met de Baskische metaalindustrie die zij zou voorzien van steenkool. Dit laatste is nooit echt uit de verf gekomen; Engelse steenkool bleef door de superieure Britse productietechnieken goedkoper dan de kolen uit Asturië. Tegen het eind van de jaren dertig, toen de rust in het noorden enigszins terugkeerde, werd de industrialisatie van het noorden bevorderd door rijke bankiers.

Textielfabriek El Vapor

Ook Augustín Muñoz, de echtgenoot van Maria Christina, was geïnteresseerd in de industrialisatie van het noorden en zo vormde zich een krachtig politiek-financieel lobbycircuit waarvan tevens Spaanse vertegenwoordigers van de Rothschildbank deelnamen. Belangrijke doelstelling van de industriëlen was de aanleg van spoorwegen in Asturië en Catalonië. Dat liet echter nog even op zich wachten. In 1837 werd een spoorverbinding gerealiseerd op Cuba en de eerste spoorweg in Spanje kwam tot stand in 1848: de lijn van Barcelona naar Mataró. De industrialisatie ten tijde van het regentschap van Maria Christina leverde een belangrijke bijdrage aan de afbraak van het oude standenstelsel dat vervangen werd door een nieuwe sociale gelaagdheid in klassen van eigenaren en arbeiders. Voorlopig was dit alleen het geval in de industriegebieden en bleef de situatie in de rurale gebieden onveranderd. Nieuwe begrippen deden hun intrede zoals de klasse van dagloners of proletariërs en socialisme. In Barcelona werd de eerste vakorganisatie opgericht: *la Sociedad de Protección Mutua de Tejedores de Algodón* (vereniging ter onderlinge bescherming van katoenwevers).

Het regentschap van Espartero

Ofschoon de introductie van de grondwet van 1837 uitzicht bood op samenwerking tussen progressieve en gematigde liberalen, bleven zij elkaar wantrouwen, wisselden kabinetten van eenzijdige samenstelling elkaar af en bleef de politieke situatie wankel. Interne verdeeldheid bij de gematigden over het al dan niet aanvaarden van de grondwet van 1837, de continue bemoeienis van de koninklijke familie met de dagelijkse politiek en het gevoel bij de progressieven gemarginaliseerd te worden, waren de voornaamste oorzaken van deze instabiliteit. Het bracht de regentes tot de gedachte om terug te keren tot de situatie van voor de miterij van La Granja in 1836. Daarvoor zocht zij naar een sterke persoonlijkheid die het land terug zou kunnen leiden en haar oog viel op de oorlogsheld Espartero. Maar Espartero sloot zich aan bij de progressieven die de strijd aangingen met de gematigden over een nieuwe gemeentewet.

Baldomero Espartero
1793-1878

Met deze wet probeerden de gematigden de machtspositie van de progressieven in de urbane gebieden te breken en greep te krijgen op de manier waarop volksvertegenwoordigers in deze gebieden werden gekozen. Dat betekende dat de zeggenschap van de staat zou toenemen ten koste van de gemeentelijke autonomie. De Cortes nam de wet aan op 15 juli die een maand later door de regentes werd gesanctioneerd. Aan de vooravond van het formeel van kracht worden van de wet waren de progressieven op tal van plaatsen in verzet gekomen via het vaste patroon van een opstand

van militairen, mobilisatie van het volk in de stedelijke gebieden, formatie van junta's en uitroepen van autonomie. Het leidde tot vervanging van het gematigd kabinet van Pérez de Castro door dat van Antonio González, politiek gezien geestverwant van Espartero. De opstand der progressieven culmineerde in de herfst van 1840 in de vorming van een nationale junta, met als president Joaquín López. Maria Christina, die tegen de zin van Espartero de gemeentewet had ondertekend waardoor samenwerking tussen hen moeilijk was geworden, volgde vanuit Valencia de loop der gebeurtenissen en beval Espartero de orde in Madrid - het epicentrum van de opstanden - te herstellen, een bevel dat de populaire generaal naast zich neerlegde. In een verklaring gaf Espartero aan dat de koningin zich openlijk diende uit te spreken ten faveure van de grondwet, de Cortes te ontbinden en de gemeentewet te herzien. In het nauw gedreven benoemde de regentes op 16 september Espartero tot eerste minister in de hoop dat hij de revolutie tot staan zou weten te brengen. Espartero onderhandelde succesvol met de nationale junta en keerde terug naar Valencia waar hij tot zijn verbazing van Maria Christina te horen kreeg dat zij het regentschap aan hem wilde overdragen. Op 12 oktober kreeg dat zijn beslag en trad Maria Christina terug als regentes. Zij vertrok als vrijwillige balling naar Marseille.

Baldomero Espartero was de zoon van een eenvoudige handwerksman die rijtuigen maakte. Hij was door zijn ouders voorbestemd om een geestelijk ambt te gaan bekleden, maar na zijn opleiding op een seminarie meldde hij zich als vrijwilliger om te strijden in de Onafhankelijkheidsoorlog. Zijn ster als militair rees snel en hij bracht lange tijd door in de overzeese gebiedsdelen om lokale opstanden te bestrijden. Hoewel hij niet meevocht in de slag van Ayachuco in Peru - waarbij het Spaanse leger definitief werd verslagen en een eind kwam aan de overheersing door de Spanjaarden - werd hij toch gerekend tot de zogeheten *ayacuchos*, een groep van hoge militairen met politieke invloed. Deze groep vormde in feite een van de eerste militaire pressiegroepen uit de Spaanse geschiedenis. Zij waren populair onder de bevolking en beheersten vanaf 1833, toen Isabella II als kind formeel koningin werd, het politieke toneel. Niet minder dan 29 van de gedurende de regeringsperiode van Isabella (1833-1868) gevormde 55 kabinetten werd gepresideerd door een generaal en meer dan 20% van alle ministers uit die periode waren militairen. Het leger bood Spanjaarden van lagere komaf zoals Espartero uitstekende mogelijkheden om hoge functies te bereiken en was als medium voor stijging op de sociale ladder een verschijnsel dat in Europa zijns gelijke niet kende. Espartero wenste het land te besturen alsof het een leger betrof en ontpopte zich als een leider, een *caudillo* die onder progressief-liberalen kon rekenen op veel sympathie. Hij werd dan ook de generaal van het volk genoemd en wilde niets liever dan de wil van het volk ten uitvoer brengen. Deze democratische gezindheid conflicteerde met zijn autoritaire bestuurlijke opvattingen wat tot gevolg had dat hij geen duidelijke keuze maakte tussen het volgen van zijn radicale achterban of juist het neerslaan van revolutionaire bewegingen.

Behalve dat het leger ambitieuze jonge mannen kansen bood om hogerop te komen was het ook een erg kostbaar leger. Gedurende de vele oorlogen die het leger gevoerd had, was het topzwaar geworden en de aanwezigheid van duizenden officieren drukte vooral in tijden van vrede zwaar op de staatskas. Espartero bevond zich in een spagaat; door te pogen hervormingen door te drukken vervreemde hij zich van zijn aanhang onder de militairen en zij die de regent in 1840 steunden, keerden zich enkele jaren later tegen hem. De echte problemen van de krijgsmacht: de omvang, de salariëring en het promotiebeleid werden niet opgelost en langzamerhand ontwikkelde zich een tegenstelling tussen het burgerlijk gezag en de militaire top die zich bedreigd voelde in zijn bestaan.

Met het vertrek van Maria Christina lag voor Espartero de weg open om de doelstellingen van de progressieven te realiseren zonder last te hebben van de monarchie. Isabella was toen pas tien jaar oud. De eerste daden van de nieuwe regering waren het opschorten van de gemeentewet, ontbinden van de Cortes en uitschrijven van nieuwe verkiezingen die gehouden zouden worden in februari 1841. De gematigd liberalen onttrokken zich aan elke politieke (mede)verantwoordelijkheid door deze verkiezingen te boycotten, waarmee een overweldigende progressieve meerderheid vrij spel kreeg en van serieuze oppositie geen sprake was. De politieke strijd beperkte zich tot de interne strubbelingen binnen de progressieve fractie en dat bood weinig of geen uitzicht op stabiliteit. De situatie werd er niet beter op toen de progressieven hun positie gingen misbruiken om geestverwanten te benoemen op belangrijke bestuurlijke posten. Cliëntelisme vierde hoogtij en talloze gemeenten veranderden in bastions waar de progressieven de lakens uitdeelden. In gebieden waar veel grond dankzij de onteigeningen in handen was gekomen van de welgestelden ontwikkelde zich uit de rijen van liberalen ware oligarchieën. Het *caciquismo* deed op grote schaal zijn intrede.

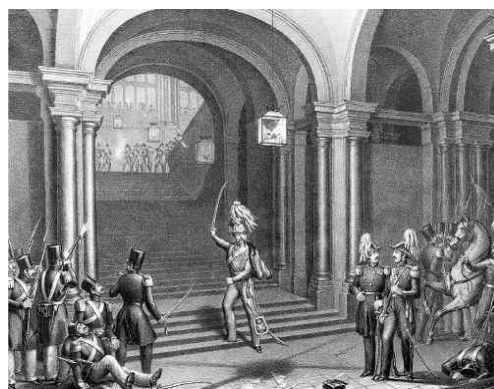
Isabella II rond 1840
1830-1904

In de eerste bijeenkomsten van de op 19 maart geïnaugureerde Cortes bleek hoezeer de progressieven verdeeld waren over de vrijheid van handelen die Espartero mocht worden toebedacht. Een voorstel om in plaats van een eenhoofdige leiding een driemanschap in te stellen werd met een krappe meerderheid verworpen en ook de benoeming van Espartero tot regent ontmoette veel weerstand. Tegenkandidaat Augustín de Argüelles, de oude liberaal van het eerste uur, verloor de strijd met de stemverhouding 179 om 110.

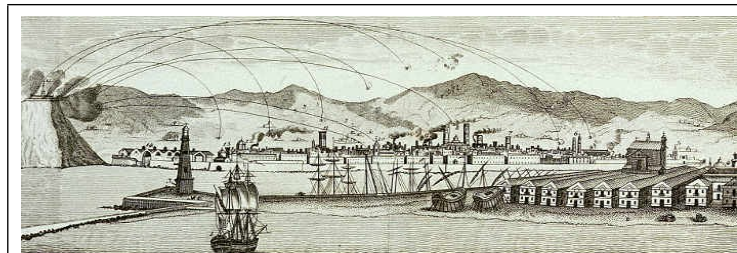
De waardering die Argüelles genoot bleek uit zijn verkiezing tot voorzitter van het congres van afgevaardigden en de benoeming als voogd van Isabella II. Daarmee was de toon gezet: een grote groep van progressieve liberalen nam stelling tegen het autoritaire espartisme. Door zijn geestverwant Antonio González te benoemen als eerste minister hield Espartero greep op de uitvoerende macht, maar hij had voortdurend te maken met stevige oppositie vanuit de eigen gelederen. En daar bleef het niet bij want hoewel de gematigden geen rol speelden in het parlement, beschikten zij over veel medestanders in het leger en in kringen rondom koningin Maria Christina die vanuit Frankrijk de gebeurtenissen - met name de opvoering van haar dochter - met argusogen volgde. De gevolgen bleven niet uit.

De val van Espartero

In september 1841 kwam de militaire aanhang van Maria Christina in opstand, te beginnen met pronunciamientos in de garnizoenen van de noordelijke steden Pamplona en Vitoria. In oktober bereikten opstandige legereenheden de hoofdstad en trachtten het koninklijk paleis binnen te dringen met de bedoeling om prinses Isabella te 'bevrijden', koningin Maria Christina weer tot regentes uit te roepen en de situatie van voor 1840 te herstellen. Deze poging kreeg steun van een gemêleerd gezelschap waaronder de historicus Antonio Alcalá Galiano, de jonge kolonel Juan Prim en de doorgewinterde generaal Ramón Narvaéz. Wat hen bond naast hun afkeer van Espartero, was een gemeenschappelijke weerzin tegen het progressief-liberalisme. De opstand mislukte en Espartero reageerde ongemeen fel. Diverse leiders van de opstand, zoals generaal Diego de León, werden terechtgesteld, wat Espartero in brede lagen van het leger op verwijten kwam te staan. In die tijd bestond er namelijk een ongeschreven wet die voorschreef dat bij een pronunciamiento, de overwinnaar de levens van de verliezers zou dienen te sparen. In diverse gemeenten, waaronder Barcelona, reageerden de progressieven als vanouds en vormden zij junta's ter voorkoming dat gematigden de macht zouden overnemen. Espartero verbood deze junta's nadat hij de orde had hersteld en ook dat bracht tweespalt teweeg tussen de regent en zijn achterban die weinig ophad met zijn autoritaire optreden. Tijdens de gemeentelijke verkiezingen van 1841 verscherpten de interne tegenstellingen tussen Espartero en de *junteros* zich nog eens extra doordat deze revolutionairen voor het eerst het bestaansrecht van de monarchie ter discussie stelden en zich opstelden als echte republikeinen die streefden naar een meer egalitaire samenleving.

Diego de León voor het paleis in 1841

Bombardement van Barcelona vanaf de Montjuïc, 1842

de douanerechten voor de Britten te verlagen, wat ten koste ging van de positie van de Catalaanse textielindustrie. Arbeiders gingen de straat op onder het uitroepen van leuzen als 'leve de republiek!' Er werd een junta gevormd die bestond uit zowel arbeiders als fabrikanten, wier belangen in deze strijd parallel liepen. Gematigden en republikeinen vonden elkaar in hun gemeenschappelijk afkeer tegen Espartero. Hevige gevechten dwongen de regeringstroepen onder leiding van generaal Van Halen zich terug te trekken op de Montjuïc. Op 22 november arriveerde Espartero in de stad om persoonlijk te bemoeien met het neerslaan van de opstand. Het liep uit op een bombardement van de stad vanaf de Montjuïc, waartegen de opstandelingen niet waren opgewassen. Honderden huizen werden vernield en Barcelona kreeg een extra belasting opgelegd om de verwoeste citadel te herstellen. Ongeveer honderd opstandelingen werden geëxecuteerd. Espartero was geslaagd in zijn opzet, maar betaalde een hoge prijs in termen van verlies aan steun van de bevolking.

Onder Espartero werd de wetgeving rond de onteigeningen van kerkelijke en adellijke bezittingen verder uitgebouwd. Ook omdat de clerus bij wet gedwongen werd trouw te zweren aan de constitutie verslechterde de verhoudingen met het Vaticaan. Het antiklerikalisme ging zelfs zover dat de idee postvatte om de Spaanse rooms-katholieke kerk om te vormen tot staatskerk zoals de Britse Anglicaanse kerk. De ruimte die de espartisten gaven aan de pers bood journalisten alle mogelijkheden om de regent zwaar onder vuur te nemen. Wat de regering niet lukte was het op orde brengen van de financiën. Begin 1843

Joaquín María López
1798-1855

vonden opnieuw verkiezingen plaats die een uiterst gefragmenteerde Cortes opleverde en die over het algemeen Espartero niet gunstig gezind was. Joaquín María López werd de nieuwe eerste minister die de macht van Espartero aan banden trachtte te leggen en vrijwel onmiddellijk na zijn benoeming weer werd ontslagen. Ook ontbond Espartero de hem in de weg zittende Cortes. De val van López was de directe aanleiding voor de zoveelste pronunciamiento die startte in Reus onder aanvoering van de militairen Prim en Milans del Bosch. Leuzen als 'Weg met Espartero' en 'Meerderjarigheid voor Isabella' weerklonken door de straten. De opstand won snel aan kracht en op 30 juli ging Espartero scheep richting Engeland. Gematigde militairen zoals Ramón Narváez namen de touwtjes in handen. López werd opnieuw benoemd als eerste minister, waarmee een gedeeltelijke verzoening tussen gematigden en progressieven werd bereikt.

Conservatieven aan de macht

Het aantreden van de progressieve premier Joaquín López na de val van de regent Espartero 1843 had niet de voorkeur van de gematigd- ofwel conservatief-liberalen, die het liefst direct zelf de touwtjes in handen wilden nemen. Zij boekten winst in de nieuwe verkiezingen, terwijl de progressieven onderling sterk verdeeld raakten. Waar alle afgevaardigden het wel over eens waren was de wenselijkheid om een eind te maken aan het regentschap en Isabella meerderjarig te verklaren. Op dertienjarige leeftijd zwoer Isabella II als koningin trouw aan de grondwet, wat het hof in een invloedrijkere positie bracht en de conservatieven in de kaart speelde. Het duurde niet lang voordat López het veld moest ruimen wegens zijn progressieve beleid dat op hevige tegenstand stuitte in de Cortes. De militaire zwaargewicht en gematigd-liberaal Ramón María Narváez - kapitein-generaal van Castilië - schilderde de regering van López af als een stel 'weezinwekkende oproerkraaiers'. Ondanks deze kritiek werd López

Salustiano Olózaga

opgevolgd door een geestverwant, de progressief Salustiano Olózaga die, zich bewust van het feit dat het onmogelijk zou zijn om tot vruchtbare samenwerking te komen met het door conservatieven beheerste parlement, aan Isabella II vroeg om ontbinding van de Cortes, waarna verkiezingen zouden volgen.

In die tijd werden verkiezingen altijd gewonnen door de partij die ze uitschreef en om dat te voorkomen brachten de conservatieven de regering ten val. Zij beschuldigden Olózaga ervan de koningin te hebben gedwongen tot ontbinding van de Cortes. Bedreigd door de conservatieven en vrezend voor zijn leven week Olózaga uit naar Frankrijk. De kloof tussen conservatieven en progressieven was met dit *incidente de Olózaga* onoverbrugbaar geworden. Bij het vertrek van Olózaga rook generaal Narváez zijn kans, maar hij

moest toezien dat de naar het gematigde kamp overgelopen Louis González Bravo de nieuwe regering mocht presideren. González besloot de door Espartero buiten werking gestelde gemeentewet van 1840 in ere te herstellen, persvrijheid te beperken, de nationale militie te ontbinden en over te gaan tot oprichting van de guardia civil (1844). Na de door de conservatieven gewonnen gemeenteraadverkiezingen braken in diverse gemeenten opstanden uit van progressieven.

Dit werd door de regering aangegerepen als excuus om zich fysiek te ontdoen van tegenstanders; meer dan tweehonderd progressieven werden om politieke motieven geëxecuteerd. Spanje gleed af naar de situatie ten tijde van het schrikbewind van Ferdinand VII. De conservatieven besloten zich te 'bevrijden' van de in hun ogen te liberaal getinte grondwet van 1837 en kregen daarbij steun van de nog altijd in ballingschap verkerende koningin-moeder Maria Christina. Samen met haar echtgenoot Fernando Muñoz had zij een hechte band opgebouwd met conservatieven, waarbij beiden zich ontpopten als het brein achter politieke en financiële intriges. Het indertijd gesloten huwelijk tussen de koningin-moeder en Muñoz - lid van de lijfwacht en van eenvoudige komaf - was geheim geweest en nog altijd was Isabella II niet op de hoogte van de lage status van haar vader. Vandaar dat Muñoz in de adelstand werd verheven met als titel hertog van Riánsares. Om te voorkomen dat koningin Isabella dit voorstel zou weigeren te tekenen werd haar de akte diep in de nachtelijke uren aangeboden in de veronderstelling dat zij te slaperig zou zijn om te ontdekken wat er aan de hand was. Teruggekeerd in Madrid adviseerde Maria Christina haar dochter de macht in handen te leggen van generaal Narváez die een kabinet formeerde waarin vertrouwelingen van haar moeder werden opgenomen.

Ramón María Narváez was de gematigde evenknie van zijn voorganger, de progressieve generaal Espartero. Beiden waren militaire zwaargewichten die wegens hun autoritaire stijl in conflict kwamen met hun achterban. Narváez was op vijftienjarige leeftijd toegetreden tot het leger, maakte carrière tijdens de Eerste Carlistenoorlog en werd in 1838 benoemd tot veldmaarschalk. Rond die tijd liepen de wegen van Espartero en Narváez uiteen en gedurende

Ramón María Narváez
1800-1866

het driejarige regentschap van Espartero verbleef Narváez als balling in Frankrijk waar hij banden aanknoopte met de conservatieven en met koningin-moeder Maria Christina. Narváez wist na zijn benoeming tot eerste minister steun te verkrijgen van het leger dat nog altijd topzwaar en geldverslindend was. Hoewel Narváez kostenbeperkingen bepleitte, was hij zeer royaal voor de talloze, vooral in vreedstijd overbodige officieren. In september 1844 wonnen de conservatieven de verkiezingen met grote overmacht vanwege de boycot door de progressieven. Een opstand ontketend in de Rioja werd door Narváez bloedig neergeslagen.

In de eerste twee jaren van zijn bewind introduceerde Narváez een nieuwe grondwet die een zeer behoudend karakter had. Het ging de conservatieven er vooral om de maatschappelijke orde onder de traditionele hiërarchische verhoudingen te handhaven. Koninklijke privileges werden in ere hersteld en de senaat omgetoverd tot een verlenging van de macht van de kroon die te allen tijden

gerechtigd was senatoren naar eigen keus te benoemen. Hete hangijzers als het electorale systeem, de persvrijheid en de bevoegdheden van gemeenten werden niet in de grondwet opgenomen waardoor deze kwesties op elk moment naar willekeur geregeld konden worden. Zo werd in 1846 een nieuwe kieswet aangenomen die het aantal kiesgerechtigden door strikte census terugbracht van 600.000 naar 100.000 kiesgerechtigden. De grondwet van 1845 bleef eenentwintig jaar van kracht. Tweede belangrijke wetswijziging betrof de fiscale hervorming, eveneens in 1845. Deze hervorming staat bekend als de reforma Mon, vernoemd naar de toenmalige minister van financiën. De nieuwe wetgeving was vooral gericht op vergroting van de effectiviteit van belastinginning en maakte onderscheid tussen een directe belasting in rurale streken (onroerend goed, landbouw en veeteelt) en een indirecte in geurbaniseerde gebieden (verbruiksbelasting). Een deel van de belastingopbrengsten werd teruggestuurd in de vorm van industriële subsidies. Het nieuwe systeem was succesvol en droeg bij aan het verdwijnen van de traditionele, feodale agrarische structuur, maar werkte tegelijk oneerlijkheid in de hand omdat bewoners van urbane gebieden geen mogelijkheid hadden om onder de indirecte belasting uit te komen, terwijl landeigenaren wel kans zagen belastingen te ontduiken door gesjoemel met de waardebepaling van hun bezittingen. Wegens zijn verdiensten benoemde de koningin Narváez in 1845 tot hertog van Valencia en werd hij opgenomen in de *Grandeza* van Spanje.

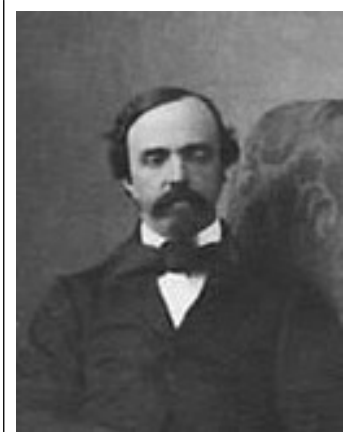
Huwelijk van Isabella en opstand der carlisten

Begin 1846 trad Narváez af wegens meningsverschillen met zijn achterban en voltrokken zich in snel tempo enkele regeringswisselingen. Het was tijdens het mandaat van Javier Istúriz dat Isabella II op 10 oktober - haar zestiende verjaardag - in het huwelijk trad met haar neef Francisco van Assisi. Op diezelfde dag trouwde haar zuster Louisa Fernanda met Antoine van Orléans, graaf van Montpensier en zoon van de Franse koning. Aan de echtverbintenis van Isabella was een stevig debat voorafgegaan. De progressieven gaven de voorkeur aan een verbintenis met het liberale Engeland, de conservatieven prefereerden een Franse echtgenoot en door de ultra-conservatieven werd zelfs een huwelijk bepleit met Karel Louis van Bourbon, graaf van Montemolín en de tweede carlistische troonpretendent. De echtverbintenis van Isabella en Francisco staat niet bekend als een goed huwelijk en door velen werd getwijfeld aan de viriliteit van de echtgenoot. Zijn reactionaire opvattingen bezorgden hem echter een stevige positie binnen de groep van vertrouwelingen van de koningin-moeder waardoor de invloed van het hof op de regering aanzienlijk toenam.

Francisco van Assisi
1822-1902

In 1846 was de politieke situatie in Spanje zeer onrustig. Net als in andere Europese landen was er sprake van bewegingen die elders leidden tot de revoluties van 1848, maar voor de Spaanse regering was het opnieuw naar de wapenen grijpen van de carlisten een ernstiger probleem. Gevreesd werd voor de stabiliteit van de troon toen in dat jaar een carlistische opstand uitbrak in Catalonië die leidde tot een driejarige oorlog: *la guerra dels Matiners* *). Hierbij was niet alleen de teleurstelling van de carlisten over de afwijzing van de graaf van Montemolín als huwelijkskandidaat voor Isabella in het geding, maar ging het ook om een sociaal conflict rond de belastingwetgeving in de rurale gebieden. Uit onvrede over de sociale misstanden strenden progressieven zij aan zij met de carlisten tegen het leger van de gematigde regering, een unieke combinatie. Medio 1848 probeerde de carlistische oorlogsheld Ramón Cabrera vanuit Frankrijk de guerrillagroepen om te smeden tot een echt leger, maar hij mislukte in deze opzet. Begin van het jaar daarop deed kroonpretendent Karel Louis van Bourbon een tweede poging, maar hij werd aan de grens tegengehouden en gearresteerd. Na zijn vrijlating keerde hij terug naar zijn verbanningsoord Engeland. De resterende carlistische troepen vluchtten naar Frankrijk.

Karel Louis van Bourbon
1818-1861

Narváez de dictator

De intussen in 1847 als premier teruggekeerde Narváez nam harde maatregelen om te voorkomen dat in Spanje net als elders in Europa een revolutie zou uitbreken. In 1848 kwam een einde aan de monarchie in Frankrijk en verloor Spanje een bondgenoot door het verdwijnen van het huis van Orléans. Direct daarna kreeg Narváez volmacht om in eigen huis een overigens niet bestaande revolutie het hoofd te bieden. De Cortes werden ontbonden en het regime van Narváez kreeg dictatoriale trekken. Hoewel er in Spanje geen revolutie plaatsvond, hadden de gebeurtenissen in Europa wel gevolgen voor de progressieve beweging in het land. Zij was verbrokkeld, niet in staat een vuist te maken en politiek gezien gemarginaliseerd. Een nieuwe generatie van progressieve liberalen besloot in 1849 tot oprichting van de Partido Progresista Democrático, waarin naast progressieven ook democraten, socialisten en republikeinen participeerden.

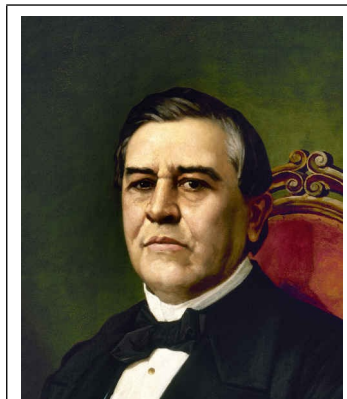
In een manifest met name gericht aan de jongeren van Spanje, werd een pleidooi gehouden voor algemeen kiesrecht, een eenkamerstelsel, scheiding van machten, juryrechtspraak, ongelimiteerde vrijheid van drukpers, recht op samenkomst, een nationale militie, decentralisatie van uitvoerende macht, etc. Wel erkende ook deze nieuwe partij het koningschap en beschouwde het katholicisme als de enig toegestane godsdienst in Spanje. De conservatieven, op dat moment mede dankzij de angst voor revolutie vast in het zadel, lanceerden een breed programma van technische en administratieve aard met als doel de Spaanse economie te hervormen en te versterken. Onderdelen ervan waren hervorming van het monetaire systeem, invoering van de postzegel en het metrieke stelsel. Uit die periode dateert ook de opening van de eerste spoorlijn op het Iberisch schiereiland, die van Barcelona naar het 50 km noordelijker gelegen Mataró. Van belang was de afkondiging van de wet op de vennootschappen in reactie op de financiële crisis van 1847 die tal van bedrijven in faillissement bracht en zorgde voor een beurscrisis. Dit was een financiële crisis van een aard en omvang die tot dan toe ongekend was en die paniek veroorzaakte onder de bestuurders van ondernemingen.

Narváez had daar minder last van. De florissante positie van de rijksfinanciën stelde hem in de gelegenheid opnieuw de gunst te kopen van zijn militaire achterban, waarmee overigens de problemen waarmee het leger kampte alleen maar verergerden. Steeds meer kwam de premier in conflict met de top van zijn eigen partij en de paleiselijke kring van vertrouwelingen rond het koningskoppel: de *camarilla* (hofkliek). Publiek geheim was dat Narváez en de koning-gemaal ronduit een hekel aan elkaar hadden. In januari 1851 trad Narváez af en verdween in vrijwillige ballingschap naar Frankrijk.

De regeringen van Bravo Murillo en Sartorius

Narváez werd opgevolgd als premier door de zeer autoritaire minister van Financiën Juan Bravo Murillo. Deze formeerde een kabinet van technocratische snit waarin hij ook de post van Financiën bezette. Voor deze regering van conservatief-liberalen had de materiële ontwikkeling van het land absolute prioriteit en er werd geen aandacht besteed aan sociaalpolitieke kwesties die in die tijd in andere landen tot revoluties leidden. De nadruk op de ontwikkeling van een adequate infrastructuur en technologie kwam tot uiting in de opening te *Madrid van de Escuela de Ingenieros Industriales*, de *Escuela de Telegrafistas* en het opstellen van een wet op de spoorwegen. Tezelfdertijd werd het baanvak van Madrid naar Aranjuez geopend en begonnen met de werkzaamheden aan het *Canal de Isabel II*, een kanaal van meer dan 60 km lengte dat de snel groeiende hoofdstad van water moest voorzien. De creatie van een departement voor Handel en Publieke werken gaf aan dat het de regering menens was. Opponenten van de regering werd de mond gesnoerd door de ontbinding van de Cortes en het beperken van de persvrijheid. Net als zijn voorganger Narváez mat Murillo zich een dictatoriale status aan. In maart 1851 bereikte Murillo een belangrijk resultaat met de totstandkoming van een concordaat met de Heilige Stoel. Het werd gesloten naar aanleiding van nieuwe ontwikkelingen zoals de opkomende secularisatie en de daarbij optredende sluiting van religieuze instituten en het fenomeen van uittreding van geestelijken uit het ambt.

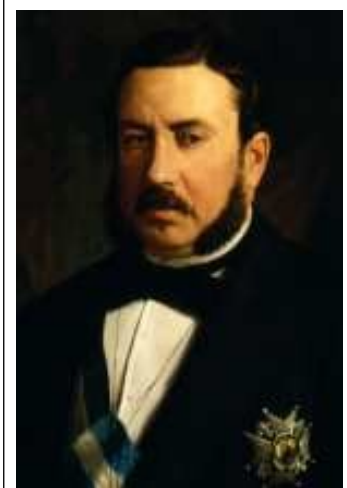
Juan Bravo Murillo
1803-1873

Isabella II in 1852

Destijds was de animositeit tussen de liberale regeringen en de Heilige Stoel groot, maar niettemin kwam het concordaat tot stand dat regelingen bevatte met betrekking tot kerkelijke bezittingen en de reorganisatie van bisdommen. Dit concordaat bleef met onderbrekingen van kracht tot 1953.

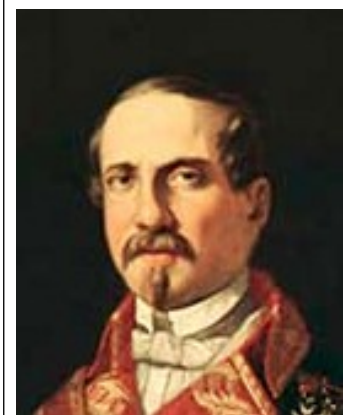
De verworvenheden van het gematigd liberalisme stonden niet garant voor het bedwingen van onderlinge tegenstellingen binnen de aanhang van deze politieke beweging. Tegenstellingen tussen militairen en burgerlijke leiders, tussen regering en parlement en de ideologische verschillen tussen de ultra-conservatieven en de vertegenwoordigers van het centrum. De onderlinge strubbelingen leidden tot de val van het kabinet Murillo in december 1852. Kabinetten die daarna het licht zagen hielden het slechts enkele maanden vol. De laatste regeringsploeg van de conservatief-liberalen was die onder leiding van Luis José Sartorius. Hij regeerde van december 1853 tot aan de revolutie die plaatsvond in juli van het jaar daarop. Sartorius was het tegendeel van een democraat en liet zich vooral beïnvloeden door de politieke intriges van de camarilla, hetgeen vaak leidde tot verstrengeling van politieke en persoonlijke belangen. Oorzaak van de val van zijn kabinet was een corruptieschandaal rond de uitgifte van concessies van de exploitatie van spoorwegen waarin onder andere de koning-gemaal Muñoz grote belangen had. De afgang van Sartorius - en daarmee het afscheid van een tienjarig bewind van conservatieven - *la década moderada* - werd in feite veroorzaakt door een toenemende afkeer van alle politieke groeperingen jegens het gecorrumpeerde staatsbestel. Maar Sartorius liet zich niet zomaar weggagen. Nadat hij een stemming in de Senaat over de spoorwegconcessies had verloren ontbond hij de Cortes en volgde hij een harde lijn tegenover elke vorm van oppositie tegen zijn bewind die culmineerde in de gevangenneming begin februari 1854 van de top van de democratische partij.

Luis José Sartorius
1820-1871

De opstand van Vicalvarada

De weerzin tegen de repressie van Sartorius groeide snel en onder aanvoering van generaals die ervaring hadden met opstanden, de *pronunciamientos*, werden de eerste samenzweringen gesmeed. Een poging tot een staatsgreep bleef niet lang uit. Geholpen door enkele Madrileense bankiers die geld fourneerden voor aankoop van wapens, leverden de opstandige generaal O'Donnell (een Spanjaard van Ierse afkomst) slag met de regeringstroepen op 28 juni bij Vicálvaro - gelegen ten oosten van Madrid - die aan beide zijden tientallen slachtoffers maakte. De actie van O'Donnell ontleent zijn naam aan deze plaats: *La Vicalvarada*. Twee weken later verzamelden de opstandelingen zich bij Manzanares (Madrid) en publiceerden een manifest: el *Manifiesto de Manzanares* waarin de rebellie gerechtvaardigd werd en een aantal beloften werd gedaan. Auteur van het manifest was de jonge politicus en publicist Antonio Cánovas del Castillo, die voortkwam uit de gelederen van de gematigden en een sterke persoonlijke band had met O'Donnell.

Leopoldo O'Donnell
1809-1867

Belangrijke punten uit het manifest waren toezeggingen om belastingen te verlagen, de nationale militia te herstellen en de lokale autonomie te garanderen. Het voortbestaan van de monarchie werd niet betwist, zij het dat zij ontdaan moest worden van de in de ogen van de opstandelingen schandelijke camarilla. Ook stelde het manifest de eenheid van godsdienst niet ter discussie. Naar bekend recept organiseerden progressieven in tal van steden plaatselijke junta's en mobiliseerden zij het volk.

In de samenstelling van deze junta's weerspiegelde zich de toen bestaande sociale verhoudingen waarin grondbezitters, aristocraten en militairen de boventoon voerden, maar waarin ook de middenklasse (advocaten, handelaren, industriëlen en bankiers) een niet onbelangrijke rol speelde. Onder de meer dan 300 geregistreerde leden van de junta's bevonden zich slechts twee handwerkslieden, waarmee de lagere klassen wel erg pover waren vertegenwoordigd.

Moe van de achterliggende tien jaar van conservatief bewind, maakte zich van velen het verlangen meester naar de komst van een sterke man die het land weer in progressief vaarwater zou kunnen brengen. De roep om terugkeer van generaal Espartero werd steeds sterker en zelfs Karl Marx wijdde aan dit fenomeen een artikel in de New York Herald Tribune van 19 augustus 1854. In dat artikel benadrukte hij het belang van Espartero die hij in staat achtte eenheid te brengen onder de zo versnipperde liberale beweging. Tot dat inzicht was ook Isabella II al gekomen die een maand daarvoor Espartero had verzocht het premierschap op zich te nemen. De generaal aarzelde, maar aanvaardde zijn opdracht onder voorwaarde dat koningin-moeder Maria Christina en haar echtgenoot de hertog van Riánsares het land zouden verlaten die in zijn ogen de monarchie hadden beschaamd.

Het tweejarig progressief bewind (1854 - 1856)

Op 29 juli trad Espartero aan als nieuwe politiek leider van het land en formeerde hij een breed kabinet van militairen, burgers, conservatieven en progressieven en waarin O'Donnell de ministerspost van Oorlog bezette. Laatstgenoemde vormde twee jaar lang het conservatieve tegenwicht tegen de progressieve Espartero en wist het vertrouwen te winnen van de koningin die politiek gezien meer affiniteit had met O'Donnell dan met Espartero. Wat deze heterogene regering bond, was de algemene roep om een nieuwe publieke moraal waarin geen plaats zou zijn voor corrupte kringen rond het koningshuis die de sfeer in het land vergiftigden. Deze consensus mondde in 1856 uit in de oprichting van de *Unión Liberal*, een beweging waarin de minst extreme vertegenwoordigers uit de partijen van de conservatieven en progressieven elkaar hadden gevonden.

Isabella II en haar man in 1852

Direct na haar aantreden normaliseerde de regering de situatie in het land. De plaatselijke revolutionaire junta's raakten hun bestuurlijke macht kwijt en kregen een adviserende rol. De in 1837 door de regering van Calatrava ingestelde kieswet en de wet op vrijheid van drukpers werden in ere hersteld en de facto hield men zich aan de grondwet die in datzelfde jaar tot stand was gekomen. De grondwet van 1845 werd echter niet vervangen door die van 1837, want verwacht werd dat de regering binnen korte tijd haar eigen grondwet zou presenteren. Verkiezingen in oktober - waarbij bijna 700.000 Spanjaarden stemrecht hadden - leverde voor de progressieven betere resultaten op dan voor de unionisten, terwijl de democraten er nauwelijks aan te pas kwamen. Toch gaven de democraten een stevig signaal af tijdens de stemming

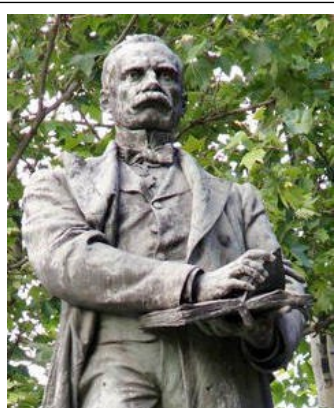
over de ratificatie van de monarchie van Isabella II door zich ertegen te verklaren. Voor het eerst was er een echt republikeins geluid te horen in de Spaanse Cortes.

Medio december benoemde de regering een commissie ter voorbereiding van een nieuwe grondwet. Al na een maand lag er een concepttekst op tafel die een echte democratische geest ademde. Meest vergaand was het artikel over de godsdienstvrijheid. Weliswaar werd het rooms-katholicisme gezien als de godsdienst der Spanjaarden en diende de staat de kosten van de godsverering te dragen, maar het werd wel toegestaan om er andere denkbeelden op na te houden, mits men deze niet uitdroeg via publieke acties tegen hetatholicisme.

Een heel voorzichtige aanzet naar vrijheid van godsdienst die toch een golf van verontwaardiging veroorzaakte onder het conservatieve volksdeel en bij de koningin op volledig onbegrip stuitte. Dit voorval en de voorstellen rond drastische onteigeningen van kerkelijke bezittingen leidde zelfs tot een diplomatieke crisis met het Vaticaan. Vanwege de tweespalt binnen de regering en in de Cortes zou deze grondwet nooit worden ingevoerd. Wel slaagde de regering erin een aantal belangrijke economische wetten tot stand te brengen zoals de wet op de onteigeningen, de spoorwetenwet en diverse wetten op het bankwezen. In 1856 volgde de oprichting van de nationale Banco de España, een nazaat van de onder Karel III opgerichte Banco de San Carlos. De algemene wet op de onteigeningen van 1855 staat bekend als de *desamortización de Madoz*, vernoemd naar de toenmalige minister van Financiën. Deze wet ging ver, want zij beoogde niet alleen de onteigening van civiele en gemeentelijke eigendommen, maar ook die van onroerend goed in bezit van de kerk die tot dan toe de dans waren ontsprongen. De wet had als positief effect dat onteigende gronden in handen kwamen van kleinere boeren, maar bracht gemeenten in financiële nood omdat de opbrengsten van die gronden nu niet meer aan het lokale bestuur toevielen en de financiering van opleidingsvoorzieningen in het gedrang kwam. De spoorwetenwet gaf een enorme stimulans aan de aanleg van spoorwegen. Tien jaar later was er al bijna 5.000 km rails aangelegd. Minder geslaagd was het besluit om een spoorbreedte te kiezen die afweek van de elders in Europa gebruikelijke. Niet, zoals vaak beweerd wordt, was daarvoor gekozen om een invasie door een vijandig leger te bemoeilijken, maar er lagen technische overwegingen aan ten grondslag.

Opnieuw een regering van conservatieven

Al deze pogingen om het land verder te liberaliseren betekenden nog niet dat er veel vooruitgang werd geboekt in de verbetering van de positie van de lagere klassen. Hun onvrede konden zij breed etaleren vanwege de door de regering toegestane persvrijheid en de vrijheid van organisatie die bijdroegen aan het ontstaan van een zeker klassenbewustzijn. Tot schrik van industriëlen en de clerus bleken in de fabrieken kritische krantenartikelen te worden voorgelezen, waar de arbeiders aandachtig naar luisterden. Met name in het geïndustrialiseerde Catalonië nam deze ontwikkeling een hoge vlucht en werden de eerste echte stakingen georganiseerd. Arbeiders keerden zich niet alleen tegen de slechte arbeidsomstandigheden, maar demonstreerden ook tegen de indirecte belastingen en het gebrek aan eerste levensbehoeften. Steun kregen zij van de door de progressieven gekoesterde nationale militia. Deze was natuurlijk bedoeld om de openbare orde te handhaven, maar vormde in feite door deze steun aan de arbeiders een destabiliserende factor. Toen O'Donnell pleitte voor ontwapening van de militia bracht hem dit in conflict met Espartero. Een kabinetscrisis dreigde en dat was voor koningin Isabella reden om te interveniëren. Haar steun aan O'Donnell was aanleiding voor de premier om ontslag te nemen waarna de O'Donnell de opdracht kreeg een nieuwe regering te formeren. Progressieven en democraten protesteerden heftig en in de Cortes kwam het niet snel tot erkenning van de nieuwe regering. De situatie liep uit de hand toen er een gewapend conflict dreigde tussen de aan O'Donnell loyale regeringstroepen en de Madrileense militia die opereerde op gezag van het stadsbestuur. Krachtig optreden van O'Donnell deed het verzet echter uitdoven.

Claudio Moyano
1809-1890

Nadat de rust was weergekeerd trof O'Donnell een aantal maatregelen waarmee hij definitief afstand nam van de tweejarige regeringsperiode onder Espartero. Hij kondigde de noodtoestand af, ontmantelde de nationale militia, hief de volksvertegenwoordiging op en verklaarde de conservatieve grondwet van 1845 van kracht. Voor Isabella II ging dat niet ver genoeg en zij eiste de intrekking van de onteigeningswetten. Toen O'Donnell dit weigerde benoemde zij begin oktober 1856 Narváez tot kabinetschef die onmiddellijk aan de wens van Isabella voldeed en ook de persvrijheid opnieuw aan banden legde. Door zijn meegaandheid met de kroon werd de regering min of meer speelbal van de camarilla.

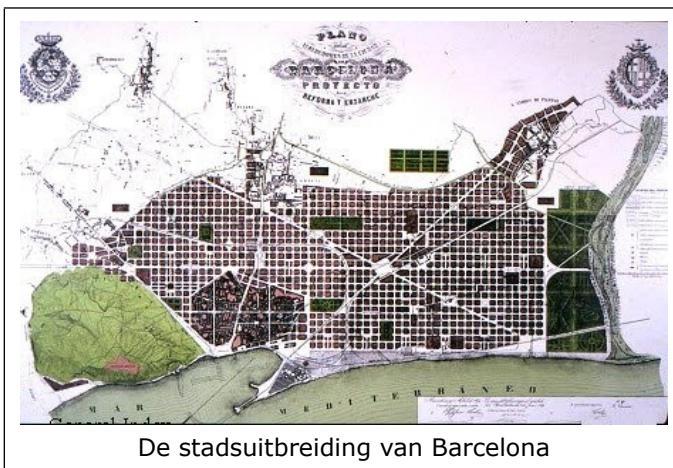
Uit de korte periode dat Narváez aan het bewind was dateert de belangrijke wet van Moyano die het Spaanse onderwijssysteem bepaalde. Binnen dit systeem kreeg het onderwijs in de geloofsleer alle ruimte en werd aan de kerk een controlerende rol toebedeeld conform het concordaat van 1851. Daarnaast werd extra aandacht geschonken aan de al eerder gestarte aanleg van kanalen, ontwikkeling van de telegrafie en er een volkstelling gehouden.

Het jaar 1857 bracht vreugde aan het hof door de geboorte op 28 november van prins Alfons, de kroonprins die in 1874 de Spaanse troon zou bestijgen. Het was ook een jaar van zware sociaal-economische problemen wegens een tekort aan graan. De daardoor ontstane onrust werd zeer bloedig onderdrukt. In oktober gaf Narváez om onduidelijke redenen zijn opdracht terug, maar waarschijnlijk was hij de voortdurende bemoeienis van de kroon en de camarilla beu. Na twee machteloze kabinetten wendde Isabella zich opnieuw tot O'Donnell die er medio 1858 in slaagde een kabinet van brede samenstelling te formeren.

De langdurige bewindsperiode van O'Donnell

O'Donnell was ongetwijfeld een van de zwaargewichten uit de liberale beweging van de negentiende eeuw. Hij stamde af van de Ierse clanleider uit de zestiende eeuw Calbhach Ó Domhnaill ofwel Calvagh O'Donnell. Zijn vader was een hoge militair en O'Donnell trad in diens voetsporen: op dertigjarige leeftijd was hij al benoemd tot veldmaarschalk en kapitein-generaal van Aragón, Valencia en Murcia. Met de titels graaf van Lucena en hertog van Tetuán behoorde hij tot de Grandeza van Spanje. Het kabinet van O'Donnell bleek stabiel te zijn en regeerde gedurende vier en een half jaar, voor die tijd ongekennd lang. Naast het premierschap beheerde hij ook het ministerie van Oorlog en gedurende enige tijd dat van de Overzeese gebiedsdelen. Daarmee drukte hij een zwaar stempel op het regeringsbeleid.

Uitzicht op een periode van politieke stabiliteit kwam met de verkiezingen van oktober 1858 waarbij de Unión Liberal een overweldigende meerderheid verwierf in de Cortes die net als het kabinet een zeer lange zittingsperiode tegemoet gingen (1858-1863). De harmonie tussen

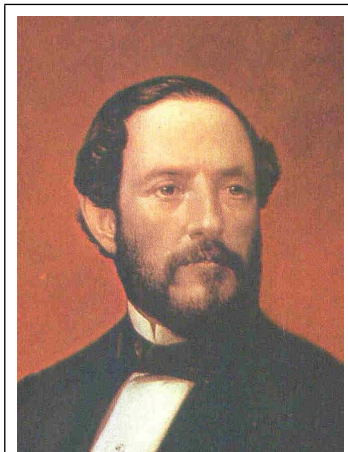
De stadsuitbreiding van Barcelona

regering en parlement maakte het mogelijk om de altijd intrigerende monarchen op afstand te houden. Nieuwe wetgeving droeg bij aan de verdere modernisering en professionalisering van de overheid. De *Cuerpo de Ingenieros de Montes* (berg- en bosbeheer) werd ingesteld in 1859, evenals een curriculum voor docenten ter invulling van de onderwijswet van Moyano. Uit hetzelfde jaar dateert de mijnwet waarin het eigendom van de staat over de delfstoffen werd vastgelegd en de mogelijkheid voor particuliere exploitatie geregeld. Eenzelfde systeem van publiek-private uitbating gold de spoorwegen en ander openbare voor-

zieningen. Ook wetten op het gebied van hypotheekverstrekking (1861) en het notariaat (1862) zagen het licht. De gunstige economische ontwikkeling bracht Barcelona ertoe grootse plannen op te maken voor stadsuitbreiding: het plan van Ildefonso Cerdà - met zijn beroemde geometrisch concept - waarvoor een deel van de oude stadsmuur moest worden afgebroken. Niet lang daarna volgde Madrid met het plan van de ingenieur Carlos Castro. Het onteigeningsbeleid van de voorafgaande decennia begon zijn vruchten af te werpen. De daardoor mogelijk gemaakte investeringen leidden tot een enorme vergroting van de voortbrenging van allerlei agrarische producten als graan, olijfolie en wijn. Ook de textielnijverheid bloeide op. Al met al betekende dit een enorme toename van werkgelegenheid die de afname ervan ten gevolge van de mechanisering ruimschoots compenseerde.

Gedurende het bewind van O'Donnell probeerde Spanje zijn prestige als internationale grootmacht enigszins te herstellen. Er werden vier expedities ondernomen: de Afrikaanse oorlog, de poging om Santo Domingo te behouden, de expedities naar Mexico en Indochina en de Pacifische oorlog.

De aanwezigheid van Spanje in het Rif-gebied in Noord-Afrika werd rond het midden van de negentiende eeuw bedreigd door gewapende acties van de sultan van Marokko. Toen de Spanjaarden nieuwe fortificaties aanbrachten rond de stad Ceuta zag de sultan dit als een provocatie, waarop een bestorming volgde. De Spaanse regering besloot tot een strafexpeditie die vier maanden duurde. Tetuán werd in 1860 ingenomen en na de overwinning in de slag van Wad-Ras lag de weg open naar Tanger. Er volgden vredesonderhandelingen met voor Spanje een gunstige uitkomst. Voor zijn inzet werd O'Donnell geëerd met de titel van hertog van Tetuán. De goede afloop van dit conflict voor de Spanjaarden had echter meer propagandistische dan reële waarde. Zij slaagden er niet in het felbegeerde Tanger te bezetten en Tetuán moest spoedig na de vrede weer worden verlaten. De interventie in Mexico had als oorzaak dat dit land zijn buitenlandse schulden niet kon voldoen en op een bankroet aankoerste. Op instigatie van de Franse koning Napoleon III sloten Engeland, Spanje en Frankrijk een pact en rustten een expeditieleger uit. De Spaanse troepen stonden onder aanvoering van generaal Prim. Zij veroverden Veracruz, waarna in ruil voor verdere niet-inmenging in de Mexicaanse aangelegenheden de aanwezigheid van de bezetters werd geaccepteerd. Engeland en Spanje negeerden de verregaande plannen van Napoleon om in

Juan Prim
1814-1870

Mexico een marionettenkoning te installeren. Santo Domingo, het oostelijk deel van het eiland Hispaniola, vreesde annexatie door het buurland Haïti en in verband met de instabiele situatie in het Caribisch gebied vanwege de Amerikaanse Burgeroorlog, vroeg het land opgenomen te worden in het Spaanse koninkrijk. Dit was geen lang leven beschoren. In 1865 kwam de bevolking in opstand en er werd een eind gemaakt aan de annexatie. De Pacifische oorlog was een vergeldingsactie waaraan een meningsverschil met Peru over de aanwezigheid van Spanjaarden in de territoriale wateren ten grondslag lag. Buurlanden als Chili, Bolivia en Ecuador voelden zich eveneens bedreigd en gezamenlijk verklaarden deze landen Spanje de oorlog. Na een bombardement op Valparaíso hielden de Spanjaarden het voor gezien en eindigde deze oorlog zonder winnaar of verliezer. Tenslotte was er de Spaanse bemoeienis met Cochinchina (Vietnam). Zoals wel meer gebeurde volgde Spanje het beleid van de Fransen die in dit geval uit waren op de koloniale overheersing van Indochina. Het feit dat Spanje belangen had in de Pacific (de Filippijnen) speelde daarbij nauwelijks een rol. De expeditie begon in 1858 en eindigde vier jaar later met een overeenkomst tussen de Fransen en koning Annam. Deze bezorgde Frankrijk een sterke uitvalsbasis, maar door Spanje niet werd medeondertekend. Spanje schoot dus niets op met deze actie die, net als de andere expedities, slechts propagandistische waarde had en een groot beslag op de staatsfinanciën legde.

Mexico een marionettenkoning te installeren. Santo Domingo, het oostelijk deel van het eiland Hispaniola, vreesde annexatie door het buurland Haïti en in verband met de instabiele situatie in het Caribisch gebied vanwege de Amerikaanse Burgeroorlog, vroeg het land opgenomen te worden in het Spaanse koninkrijk. Dit was geen lang leven beschoren. In 1865 kwam de bevolking in opstand en er werd een eind gemaakt aan de annexatie. De Pacifische oorlog was een vergeldingsactie waaraan een meningsverschil met Peru over de aanwezigheid van Spanjaarden in de territoriale wateren ten grondslag lag. Buurlanden als Chili, Bolivia en Ecuador voelden zich eveneens bedreigd en gezamenlijk verklaarden deze landen Spanje de oorlog. Na een bombardement op Valparaíso hielden de Spanjaarden het voor gezien en eindigde deze oorlog zonder winnaar of verliezer. Tenslotte was er de Spaanse bemoeienis met Cochinchina (Vietnam). Zoals wel meer gebeurde volgde Spanje het beleid van de Fransen die in dit geval uit waren op de koloniale overheersing van Indochina. Het feit dat Spanje belangen had in de Pacific (de Filippijnen) speelde daarbij nauwelijks een rol. De expeditie begon in 1858 en eindigde vier jaar later met een overeenkomst tussen de Fransen en koning Annam. Deze bezorgde Frankrijk een sterke uitvalsbasis, maar door Spanje niet werd medeondertekend. Spanje schoot dus niets op met deze actie die, net als de andere expedities, slechts propagandistische waarde had en een groot beslag op de staatsfinanciën legde.

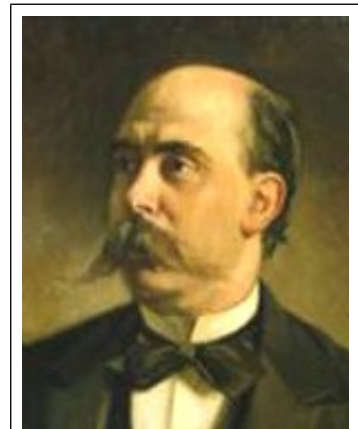
Het einde van het regime van Isabella II

Zoals gebruikelijk binnen de liberale beweging namen de onderlinge tegenstellingen toe en ontwikkelde zich oppositie tegen het autoritaire optreden van O'Donnell. Onder de opposanten bevonden zich veelbelovende jonge mensen als Cánovas del Castillo en generaal Prim. In maart 1863 barstte de bom en verloor O'Donnell het vertrouwen van zijn achterban en dat van de koningin. Voor het eerst in de geschiedenis consulteerde de vorstin een aantal politieke kopstukken alvorens een nieuwe premier te benoemen. Alweer resulteerde dit in het komen en gaan van diverse kabinetten totdat Isabella in september 1864 voor de zesde keer Ramón Narváez de leiding van het land in handen gaf. Maar steeds duidelijker werd dat er eigenlijk geen goed basis te vinden was voor een stabiele constitutionele monarchie onder een koningin als Isabella II. Dat lag zeker aan de voortdurende verdeeldheid onder de liberalen, maar was ook te danken aan de neiging van de vorstin zich indringend te bemoeien met staatszaken.

Narváez probeerde de gelederen te sluiten, maar het was tevergeefs en hij verviel weer in zijn oude houding van autocraat. De progressieven keerden zich af van de conservatief-liberalen en kozen de kant van de democraten door terugtrekking van de koningin te bepleiten en zo nodig geweld te gebruiken om een eind te maken aan een regime dat de wensen van het volk geheel negeerde.

Gedurende de jaren 1865 en '66 raakte Isabella steeds meer in opspraak. Ten eerste omdat zij in het kielzog van de Paus weigerde het nieuw ontstane verenigd Italië te erkennen dat aanspraken maakte op de pauselijke gebieden. Tweede punt van kritiek op de koningin betrof haar buitenechtelijke uitspattingen. Er ontstond een enorme rel toen een wet in behandeling werd genomen die Isabella II ertoe verplichtte een deel van haar bezittingen af te staan aan de staat. Haar besluit om 75% ervan over te dragen viel erg goed bij haar aanhang, maar de hoogleraar Emilio Castelar veegde daar de vloer mee aan in het beroemd geworden artikel 'El Rasgo', waarin hij openlijk verklaarde dat alle koninklijke bezittingen eigenlijk toebehoorden aan de staat. Narváez reageerde woedend en ontsloeg de hoogleraar waarna een storm van studentenprotest opklaaide. Dit protest eindigde in een bloedbad gedurende *la noche de San Daniel*, waarbij meer dan 90 doden vielen. Bang dat een dergelijk gewelddadig optreden de kroon schade zou toebrengen ontsloeg Isabella Narváez en deed in juni 1865 opnieuw een beroep op O'Donnell. Hij beloofde verkiezingen te zullen houden onder ruimere condities dan ooit, maar het was niet genoeg om het tij te keren.

Een opstand in januari 1866 onder aanvoering van Prim mislukte, waarna in juni onderofficieren van de kazerne San Gil in Madrid een poging waagden en barricaden oprichtten in de straten van Madrid. Tientallen van hen verloren het leven in een wanhoopsdaad van O'Donnell om de 'verschikkingen van de Franse revolutie' te voorkomen. Daarop verenigden de opposanten zich in een hecht front tegen het regime door sluiting van het pact van Oostende waarin zij onomwonden het aftreden van Isabella eisten. Wispelturig als zij was wisselde de koningin in juli wederom O'Donnell in voor Narváez, van wie zij verwachtte dat hij de openbare orde zou weten te herstellen.

Emilio Castelar
1832-1899

Begin 1866 verviel Spanje in een diepe crisis die enerzijds het gevolg was van de Europese bankencrisis en anderzijds van de financiële catastrofe in eigen land omdat de opbrengsten van de enorme investeringen in de spoorwegen ver achter bleven bij de verwachtingen. Daarbij kwam nog het ineensinken van de textielindustrie als gevolg van het opdrogen van de katoenimport uit Amerika waar de burgeroorlog woedde. De crisis verdiepte in de loop van '67-'68 ten gevolge van een misoogst. In het voorjaar van 1867, terwijl de volksvertegenwoordiging vrijwel monddood was gemaakt, overleed plotseling Narváez. Hulp invoeren van O'Donnell kon toen niet meer, want die was enkele maanden daarvoor gestorven. Het spel van Isabella leek voorbij te zijn ook al omdat de jonge generatie van vooraanstaande militairen zoals Prim zich geschaard hadden in de rijen der opposanten. Het tekort aan primaire bestaansmiddelen schiep een uiterst explosief klimaat waaruit de revolutie '*La Gloriosa*' van september 1868 en de val van de monarchie voortkwamen.

*) [^](#) Door sommigen wordt deze wel de Tweede Carlistenoorlog genoemd.

Willem Peeters, 14 juli 2013

Afbeelding titelblad: Isabella II, tweede helft negentiende eeuw
naar een schilderij van Federico de Madrazo y Kuntz